

REVIEW

HANNE VEBER

TRIVIAL PURSUIT

I hælene på jæger-samlere

ERNEST S. BURCH, JR. & LINDA J. ELLANNA (eds.): Key Issues in Hunter-Gatherer Research. Oxford: Berg 1994. 534 sider. ISBN 0 85496 376 6. Pris: £19.95 (pb).

Jæger-samlere udgør få og små samfund. Ikke desto mindre „fylder“ jæger-samler-forskning meget i antropologien. Det hænger sammen med at man har været tilbøjelig til at se små og simple samfundsgrupper som prototyper på en oprindelig form for menneskeligt fællesskab. Hos jæger-samlerne har man troet at finde det idealtypiske *gemeinschaft*, formen for menneskelig sameksistens i den naturlige tilstand, sådan som den formodedes at have set ud gennem de meste af den tid *homo sapiens* har eksisteret frem til det punkt for cirka 12.000 år siden, hvor agerbrug og husdyrhold gav afsæt for nye og mere udviklede former for socialt samliv. I forlængelse af denne tankegang blev nutidens jæger-samlere til „levn“ af denne oprindelige tilstand. Som små og overskuelige samfund var jæger-samlerne desuden „handy“ som laboratorier for videnskabelige undersøgelser af menneskesamfundets beskaffenhed. Det blev især tydeligt i de grene af antropologien, som lagde sig efter forskningsparadigmer af naturvidenskabeligt tilsnit som for eksempel neoevolutionisme, kulturmaterialisme eller sociobiologi. Her kunne man i praksis gøre undersøgelser og forsøg, hvor variablerne lettere kunne holdes under nogenlunde kontrol end tilfældet var i større og mere komplekse sociale sammenhænge.

Denne form for eufori på vegne af videnskaben holdt sig i antropologien frem til 1980'erne, hvor man over en bred kam begyndte at stille grundlæggende spørgsmål til objektets beskaffenhed: Var det rimeligt at se jæger-samlere som „oprindelige“ levn? Var der, når det kom til stykket, belæg for den typologiske model af jæger-samler-samfundet, forskerne havde opereret med? Lange og varierede diskussioner førte til negative svar, som tvang forskerne til at søge nye veje og nye kontekster for studier af moderne jæger-samlere. På den led afspejler jæger-samler-forskningen i miniformat den selvransagelse, der gennem de seneste tiår er foregået i antropologien generelt. I det følgende gennemgås en redigeret udgivelse af en serie artikler hentet fra en af jæger-samler-forskningens lange række af konferencer, og i dette tilfælde en, som tegner brydningen mellem en etableret forskningstradition og forsøget på at sprænge dens rammer, vide perspektivet ud eller vende op og ned på indgroede ideer. Brydningen afspejles i redaktørernes kommentarer til forfatternes arbejder og i forfatternes hyppige „nedrivningstrang“ i forhold til vante „sandheder“ på de felter de undersøger. Artiklerne er udgivet i en antologi med

titlen *Key Issues in Hunter-Gatherer Research* redigeret af to antropologer, E. S. Burch, Jr. og nu afdøde L. J. Ellanna, hvis arbejdsfelter gennem mange år har ligget i forskellige inuit-områder i Alaska.

Artikelsamlinger er normalt anmelderes skræk. Valget har stået mellem en anmeldelse, der går ud over anmeldelsers almindelige format, eller slet ingen. Efter mange år i syl-tekrukken er valget faldet på det første. Artiklerne hidrører fra den 6. konference om jæger-samler-studier i 1990 i Fairbanks, Alaska. Conferencepapirer har det med at stritte i lige så mange forskellige retninger, som deres samlede antal, og det gælder også disse. Redaktørerne har haft den svære opgave at foretage et udvalg og ordne artiklerne i en rækkefølge til fremme af læseligheden. Her er det gjort ved at samle artiklerne omkring nogle problemfelter, som udgør det redaktørerne forstår som „nøgleproblemer“ (key issues) i samtidens jæger-samler-forskning. Anmelderen forholder sig til bogen som et ud-fald af jæger-samler-forskningen som teorihistorisk fænomen mere end til de enkelte artikler og deres meritter hver for sig.

Bogen rummer 19 artikler ordnet i otte kapitler. De rammes ind af en kort introduktionsartikel og en serie redaktionelle kommentarer til de otte kapitler. Dette nyttige håndgreb gør artikelsamlingen brugbar som et opslagsværk, hvor man hurtigt og oversigtligt kan orientere sig i jæger-samler-forskningen og finde rundt i de tematiske delelmer.

Redaktørernes introduktion opsummerer kort og koncist jæger-samler-forskningens udvikling og de vigtigste af de debatter, den har rummet. Redaktørerne ser bogens artikler som eksempler på den store variation jæger-samler-samfundene opviser, og som de mener er blevet underspillet i for høj grad af forskerne. De gør for eksempel opmærksom på, at Woodburns (1988) skelnen mellem „umiddelbart“ og „forsinket“ afkast kan være et nyttigt redskab til at differentiere mellem de forskellige jæger-samler-samfund og udskille de mest simple, som har haft den største plads i forskningen, fra de mere komplekse, som måske i virkeligheden er mere hyppige. Her er dog ikke tale om en dikotomi mellem den ene eller den anden type men om et kontinuum, hvor mange, eller måske de fleste, jæger-samler-samfund befinder sig et sted i midten. Det er tydeligt, at redaktørerne har prioriteret tekster, som bidrager til en dekonstruktion af idealmodellen af jæger-samlere som egalitære smågrupper med udstrakt økonomisk fællesskab, høj grad af lighed mellem kønnene, svagt eller ikke-autoritært lederskab og rigelig frihed til at nyde livet i magelig lediggang (jf. Sahlins“ idé om det „oprindelige overflodssamfund“).

To artikler om kønsforhold (hos biakapygmæer og chipewyanindianere) i kapitel 1 tilfører lidet nyt til den bestående diskussion af komplementaritet mellem kønnene, men peger på, at kønsforhold ikke kan anskues isoleret – hvilket heller ikke er nyt. Den ene af disse artikler (af Henry S. Sharp) giver en lidt tragikomisk diskussion af, hvordan den svage part i et dominansforhold kan øve indflydelse på den stærkere. Sharp er her inde på spørgsmålet om, hvordan „de svage“ formår at tvinge „de stærke“ til at påtage sig et ansvar for „de svages“ velfærd, hvad enten de ønsker det eller ej. Et tema, som også – og bedre – er behandlet af nobelpristageren Naipaul i romanen *Ved en krumning på floden* (1980). Det kan undre, at dette „tynde“ og ujævne „kønskapitel“ står som bogens første.

Bogens tre artikler i kapitel 2 om territorier og territorialitet peger på, at jæger-samlere ikke nødvendigvis færdes i et landskab, som alle har en naturlig adgang til. I de komplekse jæger-samler-samfund i Alaska og på Canadas Stillehavskyst er de enkelte regionale grupper territorier for eksempel klart afgrænsede, og man har tidligere kæmpet om dem med livet som indsats. Som analytisk begreb er territorialitet imidlertid fortsat

underbelyst. Artiklerne fremlægger data, som åbner nyt analytisk rum. To af artiklerne ser på forholdet mellem naturressourcer og territorialitet. Leland Donald og Donald H. Mitchell viser blandt andet, at (wakashan) territorialitet er/var et resultat af menneskers behov for at sikre adgangen til og kontrollen med de ressourcer (her laks), deres økonomi bygger på. En anden tilgang ses hos George Silberbauer, som sammenligner territorialiteten hos australske indfødte og buskmænd i Botswana. For buskmændenes vedkommende synes territorialitet primært at være en funktion af den sociale orden; hos australierne forudsættes en totemisk forbindelse til et givet område, men tilflyttere kan sikre sig del i dette spirituelle link gennem etablering af sociale relationer til en person, som har forbindelsen i orden. Denne form for territorialitet modsvarer ikke af vestlige begreber om ejendoms- og/eller brugsret til territorier og lovgivningen i de moderne stater giver kun disse indfødte grupper meget begrænset råderet over landområder. Silberbauer synes at mene at problemet primært er et oversættelsesproblem!

Kapitel 3 rummer tre artikler, som fra forskellige vinkler problematiserer det Sahlin-ske modebegreb om „oprindelige overflodssamfund“ (Sahlins 1974). Grundige og detaljerede etnohistoriske og arkæologiske studier fra Nordamerika (Yesner) og Kamchatka (Shnirelman) viser, at fluktuationer i ressourceforekomster har afstedkommet hyppigt tilbagevendende hungerekatastrofer i jæger-samler-samfund, som under „normale“ omstændigheder har været relativt velstående og komplekse. I et sammenlignende studie af afrikanske hadza og !kungbørns indsamling spørger forfatterne (Blurton Jones, Hawkes, Draper) om baggrunden for, at sidstnævnte aldrig fouragerer uden for bopladsen, mens førstnævnte gør det i høj grad og med stort udbytte. Er der tale om at „overflod“ hos !kung overflødiggør børnenes arbejde? Forfatterne mener nej og finder forklaringen i forskelle i miljø og ressourceforekomster i de pågældende områder. Diskussionen giver anledning til udredninger af metode- og tolkningsmuligheder, som kan være interessante for den materialistisk baserede kulturøkologiske vedholdende aficionados. Pointen er, at ideen om overflod hos jæger-samlere ikke altid kan bekræftes empirisk, og når den kan, er „overfloden“ defineret ud fra de beskedne behov jæger-samlerne har indrettet sig på at have – hvilket Sahlins klart havde set (Sahlins 1968).

Spørgsmålet behandles fra en anden vinkel i en artikel om konkurrence i jæger-samfund med adgang til rigelige ressourcer. Artiklen udgør bogens kapitel 4 om social stratifikation. Social stratifikation har ikke haft plads overhovedet i den konventionelle etnografiske model for jæger-samlere, al den stund det har været indbygget i selve begrebet om jæger-samlere, at her var tale om egalitære samfund uden rang- eller statusforskelle. Artiklens forfatter, arkæologen Brian Hayden, nuancerer denne forestilling ved at se på om ressourcerigdom giver anledning til socioøkonomisk konkurrence. I samfund, hvor subsistensbehovene er sikrede, kunne man forestille sig, at der gives mulighed for at konvertere ressourceoverskud til akkumulerbar rigdom, som siden bliver afsat for konkurrence. Under alle omstændigheder bliver kontrollen over arbejde og ressourcer vigtig. Hvis arbejde er en knap ressource i den forbindelse, vil man se forsøg på at udvide gruppen for at kunne øge produktionen. At ressourcerigdom er grundlag for samfundsmæssig udvikling, er ikke nyt. Haydens særlige vinkel består i at ville se konkurrencen, altså mekanismen, hvorved det objektivt mulige omsættes til det menneskeligt ønskeligt, det vil sige individuel motivation, som drivkraft i udviklingen af social stratifikation. I det konventionelle materialistiske perspektiv har konkurrencen været set som noget, man havde over *knappe* ressourcer. Hayden spørger, om konkurrence ikke snarere udfoldes

på basis af *rige* ressourcer? Jæger-samler-empirien peger jo på, at lighed, fællesskab og lige deling af økonomiske goder mellem alle samfundets medlemmer faktisk begrænser sig til grupper, som lever i marginalområder med relativt sparsomme ressourcer, hvor der ikke rigtig er „plads“ til de store ulighedsskabende (a)sociale udskjelser, hvis samfundet skal overleve på længere sigt. Udnyttelsen af de rigere ressourcer optimerer, om ikke andet rent teoretisk, muligheden for at etablere større grupper med et forhøjet potentiale for overlevelse og genetisk og kulturel succes. Større grupper synes at implicere udvikling af social stratifikation. Men hvilke er de mekanismer, der sætter denne proces i gang? Hayden afviser, at fænomener som handel, overrislingssystemer, religiøs eller ideologisk kontrol og militæropbygning kan forklare transformationen fra et simpelt til et mere komplekst samfundssystem. Disse „funktionalistiske“ forklaringsforsøg holder sjældent empirisk. Folk er generelt uvillige til at acceptere hinandens ambitioner i retning af at tiltvinge sig fordele på fællesskabets bekostning. De er heller ikke automatisk særligt glade for at arbejde mere end de behøver for at tilfredsstille egne behov. Der skal noget særligt til for at producere social stratifikation, det vil sige få folk til både at holde op med at dele med hinanden, og producere et overskud og overlade kontrollen med det til andre. Hayden mener at finde nøglen i fester af den slags, hvor man overgår hinanden i udskænkning, beværtning af gæster og eventuelt uddeling af gaver. Her ligger en positiv motivation: Gavmildhed er en socialt værdsat dyd. Den kan føre til en konkurrence om status og prestige, der opnås ved at være mere generøs end naboen. Men ikke nok med det. Der udvikles social stratifikation i takt med at konkurrencen, bag om ryggen på folk så at sige, nødvendiggør opbygning af kontrol med ressourcerne. Hayden forstår logikken økonomisk: Folk investerer deres overskud i disse fester i forventning om at investeringen vil være rentabel og generere et ekstra overskud, der kan reinvesteres. Som i alle bankforretninger kan den dygtige administrator gennem udlån skabe sig et klientel af skyldnere. På denne vis er grunden lagt til opbygning af et socialt hierarki, siger Hayden. Han overlader det til læseren at gisne om hvordan denne skyldner-metafysik nærmere bestemt fungerer. Måske forestiller han sig at læseren sidder med en lille *homo economicus* i hovedet, som gør hans ræsonnement indlysende (se også Liep 1999). Meget taler imod hans generaliserede økonomiske tænkning (fx Mauss 1980; Schrifft 1997). Hayden forholder sig ikke til den eksisterende litteratur på feltet, men henviser alene til en lille håndfuld arkæologiske artikler og til James Teits monografi fra 1906 om lillooet i det indre British Columbia. Faghistorisk er artiklen interessant, fordi den siger noget om forholdet mellem arkæologi og antropologi. Arkæologens sans for den materielle kultur er tydelig, hvor antropologens måske oftere rettes mod det sociale og symbolske. Hayden er primært opmærksom på det forhold, at overskudsproduktion altid må konverteres til noget andet, til prestigegoder, før den kan fungere som statusobjekter. En kurv med fisk er der ikke megen ære og værdighed i hverken at modtage eller bortgive, når både modtager og giver allerede *har* rigeligt med fisk i spisekammeret. De små fisk må transformeres til kunsthæderlige udskårne masker, sjældne perler eller andet eksotisk for at aftvinge interesse. Hans spekulationer går på den menneskelige motivation bag denne proces. Derved søger han at overskride egne faggrænser. Man kan undre sig over, at bogens redaktører ikke har ment sig foranlediget til at bede Hayden om at kontekstualisere sin artikel i forhold til den omfattende antropologiske litteratur af relevans for de spørgsmål, han er interesseret i. Denne litteratur har ganske vist ikke fokus på jæger-samlere, men på teorier om samfund af den art, jæger-samler-forskere betegner som

„mere komplekse”? Det burde dog ikke være en hindring, hvis målet er at diskutere social stratifikation, som allerede i sig selv ligger på kanten af, hvad jæger-samler-forskningen vanligvist har kunnet rumme. Hvorom alting er, sender bogen et ambivalent signal: På den ene side ser redaktørerne gerne en overskridelse af en snæver konventionel idealmodel for jæger-samlere; på den anden side affinder de sig med, at flere artikelforfattere ikke gør det foderarbejde, der skal til for at bryde ud over jæger-samler-forskningens snævre teoretiske parametre, selv når indlysende muligheder byder sig til.

Kapitel 5 handler om „kulturkontakt“. Under denne besynderligt anakronistiske betegnelse informeres vi om udryddelsen af selk’nam-jæger-samlere i Tierra del Fuego i årtierne omkring forrige århundredeskifte, om indfødte australske kvinders problemer med at afsløre eller vælge ikke at afsløre hemmelig „kvindeviden“ i forbindelse med retslig afklaring af jordrettighedsspørgsmål i 1980’erne og om ændringer i eskimoernes erhvervs- og bosætningsmønster på Baffin Island i samme periode. Artiklerne er interessante hver for sig, men hvorfor de sættes under betegnelsen „kulturkontakt“ forekommer uklart. Selk’nam-studiet fungerer som en fremstilling af, hvordan arkæologi, etnografi og historie kan kombineres i en kortlægning af en jæger-samler befolknings brug af territorium i løbet af en koloniseringsproces, og hvordan samme kortlægning kan være med til at aflive nogle myter om disse jæger-samleres territorialitet. Artiklen om de australske kvinder og deres hemmelige viden om hellige steder i landskabet rummer en god diskussion af det skisma, der opstår, når kvinderne på den ene side ønsker at værne om en kulturel tradition og samtidig tvinges til at afsløre dens hemmeligheder som forudsætning for at kunne bevare råderetten over de hellige steder. Skismaet er et resultat af en moderne lovgivning, der skal beskytte de indfødte folks jordrettigheder. Den tvinger kvinderne til enten at tage deres hemmelige viden med sig i graven eller vanhellige den for at bevare muligheden for dens beståen. Forfatteren, Lesley Mearns, diskuterer i den forbindelse hvorvidt konceptet „invented tradition“ er brugbart i forståelsen af en proces, hvor indfødt identitet konstrueres ideologisk omkring kontinuitet og historiske rødder samtidig med, at praksis tvinger til brud og ændring. Forfatteren peger på, at der ikke er tale om en bevidst og forsætlig manipulation af den kulturelle tradition for at opnå strategiske fordele, men om serier af små delprocesser, som gradvis udvikler sig og tvinger kvinderne til at fortolke traditionen og deres egen rolle i forhold til den ny situation. Paradokset ligger deri, at tradition når det kommer til stykket består i en krydsning mellem lige dele kontinuitet og forandring.

Eskimoerne på Baffin Island står over for et dilemma af en lidt anderledes art. Ændringer her svarer ikke til den populære forestilling om, at den traditionelle kultur går tabt med eskimoernes indordning under den canadiske stat og de moderniseringsprocesser, der følger. Tværtimod betød indførelsen af moderne teknologi og adgang til et marked for skind, at den indfødte livsform kunne bestå i en levedygtig tilpasning frem til de tidlige 1980’ere. Ironisk nok blev det ikke højteknologi, men en strategi til naturbeskyttelse, der skulle tage livet af den eskimoiske fanger-livsform. Den traditionelt-moderne kombination af subsistensproduktion, lønarbejde og markedsorienteret jagt, hvor pengeindkomst ironisk nok var en forudsætning for indkomstgivende jagt, blev nemlig skudt sønder med et europæisk forbud mod indførsel af sælskind i 1983. Forbudet var blevet til på foranledning af en kampagne fra en koalition af dyreværnsorganisationer, som gik imod kommercielle drab på babysæler i Nordatlanten. I praksis skelnede man imidlertid ikke mellem de truede arter og skind fra de ikke-truede arter, som blev jaget

på Baffin Island. Denne undladelsessynd fra dyreværnsfolkets side førte til en nedgang i jagten og en radikal omkalfatring af bosætning og social organisation blandt eskimoerne. „Kulturkontakt“ er næppe særligt velvalgt som kapiteloverskrift for cases af den art, som fremlægges her, og som behandler aspekter af ulige magtforhold, hvor små befolkningsgrupper hele tiden må indrette sig på vilkår og betingelser, de kun har ringe eller ingen indflydelse på. Disse ulige forhold forbliver underteoretiseret.

Fremstillingen af cases med næsten tilsvarende problemstillinger fortsættes i kapitel 6 under overskriften „Regeringsindgreb“. Her hører vi om, at hadzabe i Tanzania har vist sig umulige at lokke til et liv som bofaste agerbrugere, selv om en ivrig regering gennem årtier forsøgte med gratis uddannelse på flere niveauer. Ifølge forfatteren (Kaare), en tanzaniansk antropolog, gennemsyrrer nedladdenhed og diskrimination mod hadzabe det meste af omverdenens forholdene sig til dem. Han antyder forsigtigt, at dette kan have noget at gøre med deres hårdnakkede søgen „tilbage til busken“. I det hele taget må deres indgroede „anti-udviklingsattitude“ ses i sammenhæng med, at hadzabe hele tiden kæmper for at reproducere deres egen livsform med tilhørende ritualer og betydninger. Derfor ser de påtvungne ændringer som en trussel mod deres liv og identitet. Vi hører også om, hvordan myndighederne i Alaska og Indien griber ind i lokale folks liv uden at bekymre sig om deres velfærd eller lade dem komme til orde. Prakash Reddy giver os et katalog over jæger-samler-folk forskellige steder i Indien, som trues af udryddelse i takt med, at de skovområder, hvor de bor, fældes eller oversvømmes i forbindelse med dæmningsbyggerier eller invaderes af nybyggere, som forjager de oprindelige folk fra områderne. I Indien slås protester fra jæger-samlerfolk åbenbart altid ned med vold. Det er ikke hyggelig læsning. Forfatteren er den samme, som blev kendt i Danmark for nogle år siden på sine kommentarer til dansk liv i en forhenværende landsby uden for Århus. Hans tekst rummer dokumenterende reportage, ikke epokegørende nytænkning.

Kapitlet om regeringsindgreb sluttes med en fremstilling af hvalfangstens betydning i nogle små fiskersamfund i det nordlige Japan. Her er tale om et erhverv og en lokal kul-tur, der har paralleller i Norge og på Færøerne. Disse lokale kulturformer lider under moderne lovgivninger, som begrænser eller forbyder hvalfangsten. For de lokale befolkninger handler det ikke blot om erhverv og arbejdspladser, men om det sociale, rituelle og kulturelle liv i hele samfundet. At denne art problemstilling inkluderes som jæger-samler-forskning, er en klar melding om, at det er slut med „bare“ at se jæger-samlere som primitive folk i bortgemte ørkener. Jæger-samlere omkring det 21. århundrede er (også) lokalbefolkninger i post-kapitalistiske industrinationer, hvad enten de er (japanske og eskimoiske) fangere af større havpattedyr, indianske jægere, afrikanske samlere eller australske bistandsmodtagere og meget andet. Det betyder, at deres relationer til omverdenen kommer i fokus på en helt anden måde end det var tilfældet, da jæger-samlere sås isoleret som en speciel sociokulturel art (se fx Day et al. 1999).

Som en, ikke ubetimelig, kommentar hertil står en artikel, egentlig en tale, af en aleutisk konsulent, Ilarion Merculieff, til den jæger-samler-konference, hvorfra bogens artikler hidrører. Redaktørerne lader hans tale udgøre bogens næstsidste kapitel med overskriften „Indfødte perspektiver“. Merculieff udnævner dyreværnsbevægelsen („animal rights movement“) til en af de helt store syndere udi udryddelsen af kulturel diversitet. Gennem deres kampagne mod drab på dyr og brug af produkter fra dyr er de med til at fremme udviklingen af miljøskadelig produktion. Bevægelsen gavner olieindustrien og ødelægger livsgrundlaget for jægere og fangere i det arktiske og subarktiske nord.

Trods retorik om det modsatte bidrager dyreforkæmperne til udbredelsen af enøjet økonomisk og kognitiv snæversynethed. Han fremhæver betydning af det, som er blevet betegnet som „indfødt viden“ om lokale miljøsammenhænge, til forskel fra den vestlige videnskabelige viden, som overser sammenhænge til fordel for en isoleret lineært rettet fokusering på udsnit af naturens arter og fænomener. Han argumenterer for, at kulturel og bioøkonomisk diversitet er mindst lige så vigtig for menneskehedens overlevelse, som genetisk mangfoldighed er det for hele biosfærens beståen. Argumentet står som udgangsbøn i forhold til bogens serie af case studier.

Redaktørerne gør opmærksom på, at bogen ikke har medtaget artikler om de to tema-er, som har været allermest fremherskende i jæger-samler-forskningen. Det ene vedrører spørgsmålet om, hvorvidt jagt og indsamling er en kultur- og livsform sui generis eller et produkt af historiske processer inklusive sådanne, som er præget af devolution, de-tribalisering, kulturnedgang og marginalisering. Hvis man mener, at det første er tilfældet, vil man hælde mod et syn på nutidens jæger-samlere som anskuelighedseksempler på menneskelige minisamfund, der kan iagttages ud fra et positivistisk videnskabs-perspektiv. Moderne social- og kulturanthropologer er tilbøjelige til at foretrække et historisk-konstruktivistisk syn på jæger-samlerne. Der er skrevet og publiceret meget og righoldigt om dette vigtige spørgsmål, så der er en vis rimelighed i ikke at gentage diskussionen. Med samme begrundelse har redaktørerne ej heller medtaget artikler relateret til den såkaldte „optimale fourageringsteori“, en teori om generelle strategier for ressourceudnyttelse, som har fyldt meget i jæger-samler-forskningen og naturligvis især den del af forskningen, som har haft kulturøkologi, evolutionsteori eller økonomi som bærende paradigmer.

Redaktørerne har prioriteret empirisk og tematisk variation, idet det har ligget dem på sinde at se på, om det overhovedet er frugtbart at tale om jæger-samler-samfund som en særlig kategori forskellig fra andre typer af samfund. Dette problem behandles i to spændende teoretiske artikler af henholdsvis Harvey A. Feit og E. S. Burch, Jr., som danner bogens afsluttende kapitel. Begge gennemgår nogle grundlæggende begrebslige, metodologiske og praktiske problemer, som er blevet tydelige gennem den intensive forskning omkring jæger-samlere, som er foregået siden den første store „Man the Hunter“-konference i Chicago i 1966. Begge argumenterer for at „jæger-samlere“-kategorien synes at have udlevet sig selv som *analytisk* kategori. Det hænger sammen med, at forskning og information om jæger-samlere er voldsomt øget i en sådan grad, at gamle begreber er blevet for snævre; ikke mindst er det blevet tydeligt, som Burch gør opmærksom på, at begrebet „jæger-samlere“ baseres på en uheldig sammenblanding af erhvervsform og social organisationsmåde i en tænkt samlepakke, hvor den sidste forstås som en afledning af den første. Derved overser man helt, at den sociale organisation i mange jæger-samler-samfund er meget lig den, man finder i småsamfund (blandt andet segmentære samfund) med alle mulige andre subsistensformer. Jæger-samler-forskningens „krise“ forværres yderligere af, at betingelserne for feltarbejde har ændret sig drastisk i og med at mange jæger-samlere har ændret livsform og er overgået til andet erhverv eller driver jagt og indsamling under stærkt regulerede og lovsatte forhold. Dermed er en del af forudsætningerne for at anskue jæger-samlere som en autentisk *kulturtype* undermineret. Dette har ført til, at forskerne er begyndt at stille sig spørgsmålet, om præmisserne for den analytiske begrebsliggørelse i sig selv har været gale fra begyndelsen. Denne debat er interessant ikke blot for jæger-samler-forskere, men for antropologien generelt, fordi den tvinger til en ransgning af fagets selvforståelse som en videnskab funderet i empirisk iagttagelse af en verden, der tages for givet.

Harvey Feit viser i sin artikel, hvis titel („The Enduring Pursuit“) kan oversættes som „Den uendelige jagt“, at de træk, hvorved man har skelnet jæger-samlere fra småsamfund af jordbrugere eller pastoralister, konvergerer omkring måderne for jord- og ressourceudnyttelse og de sociale institutioner, der knytter sig hertil. Samtidig har man altid hæftet sig ved, at jæger-samlere synes at være i særlig grad orienterede omkring nuet mere end om fremtiden, hvorfor de stort set aldrig investerer i langtidsplanlægning eller bruger energi på aktivt engagement i morgendagen. Sært nok formodes denne kortsynede og mærkeligt ubekymrede samfundstype at have tegnet hovedparten (cirka 2 millioner år eller 99% ifølge Lee & DeVore 1968:3) af menneskehedens samlede historie, først ganske nyligt overhalet indenom af anderledes fremtidsorienterede og (på moderne dansk) „omstillingsparate“ sociale væsener, indtil de sidste få grupper af jæger-samlere i dag kun findes som overlevende og marginale (i social forstand næsten „frysetørrede“?) levn fra denne menneskehedens fortid. Feit gør her opmærksom på, at det for forskerne, anført af en af de mere radikale teoretikere på feltet (Meillassoux 1973), faktisk er lykkedes at definere jæger-samler-kategorien så stringent orienteret omkring øjeblikket og tilegnelsen af naturens frugter – i analytisk forstand ikke-produktion – på bekostning af mere langsigtede investeringer, at det bliver umuligt at forestille sig, hvordan mere komplekse samfund nogen sinde skulle have kunnet udvikles. Dermed har man i bogstaveligste forstand fået placeret jæger-samlerne som samfund „uden for historien“. Men i samme åndedrag falder idéen om jæger-samlerne som prototypen på det menneskelige minimalsamfund fra hinanden. Heldigvis har andre forskere vist, at der er grænser for øjebliksorienteringens hersken – selv blandt jæger-samlere. Faktisk begrænser de samfund, hvor den synes at dominere, sig til ganske få (pygmæer og buskmænd), mens andre kendte jæger-samlere synes at mangle dette karakteristikum. I vidt omfang oplagrer de faktisk føde, investerer arbejde og teknologi i langsigtet produktion, skaber systemer af social stratifikation eller udvikler forestillinger om „private“ territorier og ressourcer, som bogens artikler dokumenterer det. Forestillingen om at jæger-samlere tilegner sig naturens færdige produkter, men aldrig griber ind i produktionen for at øge den eller sikre dens fortsættelse er ganske enkelt fejlagtig. Harvey Feits egen forskning har vist, at de indianske jægere arbejder ret systematisk med selektiv nedlæggelse af vildt og med vildtpleje gennem forskellig tiltag som for eksempel rotationssystemer med hensyn til jagtområder og afbrænding af græsning eller underskov, der giver dyrene optimale vækstbetingelser. Disse metoder er ingenlunde nye opfindelser, men har været kendt tilbage i før-historisk tid. Tilsvarende genplanter samlere hyppigt høstede naturafgrøder med henblik på at kunne høste igen, ligesom de på anden vis bereder vejen for reproduktionen af de arter, de går efter. De tænker og planlægger med andre ord deres jagt-og-indsamlingsaktiviteter på langt sigt, fuldt bevidste om at ingen uophørligt kan „høste“ uden at give noget igen eller på anden vis fremme processens fortsættelse. Dermed fremtræder forskellen mellem jæger-samlere på den ene side og jordbrugere eller pastoralister på den anden ikke længere som dikotomisk, men som et spørgsmål om glidende overgange mellem forskellige måder at sikre subsistensen på. I øvrigt viser det sig, når man anlægger historiske betragtninger på de enkelte jæger-samler-samfund, at de sociale institutioner, selv hos „hard-core“ jæger-samlere som for eksempel pygmæerne, er tilpasset og rettet ind på en vedvarende sameksistens mellem dem og de omkringboende landbrugssamfund samtidig med, at de har udviklet sig i forhold til de ændringer, den europæiske kolonisering har afstedkommet.

Med baggrund i et mangeårigt arbejde med grupper af creeindianere i subarktisk Canada påpeger Feit, at kategoriseringen af disse „andre“ som jæger-samlere først og fremmest er en konstruktion, der definerer en forskel mellem dem og os (det moderne industrisamfund/det vestlige menneske), mere end den betegner noget karakteristisk ved jæger-samlerne til forskel fra for eksempel tribale samfund med andre erhvervskombinationer. Han siger ikke, at det er en ideologisk konstruktion, men noterer, at vi gennem kategoriseringen af folk som „jæger-samlere“, orienterede (det ligger i definitionen) mod øjeblikket og måske fortiden, men aldrig fremtiden, fraskriver dem den handlekapacitet, som er forudsætningen for at kunne øve effektiv indflydelse og indgriben (handling) i de historiske processer. I den forstand er kategoriseringen „jæger-samlere“ afmægtiggørende („disempowering“): Den nægter disse folk evne, ønske eller formåen med hensyn til at planlægge i hverdagen såvel som på længere sigt og dermed ændre eller kontrollere egne vilkår – altså spille en aktiv rolle i de historiske processer. Ironisk nok, siger Feit, har jægerne, her creeindianerne, den opfattelse, at det er „den hvide mand“, der mangler lyst og evne til at tænke langsigtet. Sidstnævnte fælder skoven, bygger dæmninger og kraftværker, åbner og lukker miner for at opnå en hurtig gevinst uden at bekymre sig om de miljøødelæggende virkninger på langt sigt. De står dermed i skærende kontrast til creejægerne, sådan som Feit ser dem, og sådan som de ser sig selv, som folk, der i fuld bevidsthed om deres efterkommeres fortsatte overlevelsesmuligheder tager hensyn til naturen og baserer jagten på en kombination af både gamle (traditionelle) og nye (moderne) bæredygtighedsprincipper. Feit (og creeindianerne) konvergerer her med Merculieff i deres syn på nødvendigheden af at medtænke to (eller flere) forskellige perspektiver, hvis man stræber mod en ny forståelse af jæger-samlere og deres situering i det 21. århundredes virkelighed – og mod en ny forståelse af den information om selve det menneskelige vilkår i generel forstand, som jæger-samlerne rent faghistorisk har repræsenteret – og som jæger-samler-forskningen hele tiden (også) har stræbt mod at nå (se fx Lee & DeVore 1968:ix).

Bogen rummer en meget omfattende bibliografi (48 sider), ifølge forlagets spiseseddel den mest omfattende bibliografi vedrørende jæger-samler-forskningen, der nogen sinde er publiceret. Det skal nok være rigtigt. Den gode nyhed er nemlig, at selv om jæger-samlerne uddør eller holder op med at være jæger-samlere, kan jæger-samler-forskningen fortsætte i bøger, papirer og arkivalier. Feltarbejdsbaserede studier vil måske blive færre og om føje tid helt ophøre. Men den arkæologiske og etnohistoriske forskning vil tage over og fortsætte arbejdet forudsat, naturligvis, at de får noget at arbejde med. E. S. Burch, Jr. opfordrer i bogens afsluttende artikel til, at feltarbejdsnoter fremover doneres til relevante arkiver, hvor andre end feltarbejderen selv kan få glæde af dem. Som han ser det, vil fremtidens jægere være marginale eksistenser i store komplekse samfundsformationer, og forskningen omkring jæger-samlerne vil for en stor del være flyttet fra felten til samlinger – af etnografika, noter, og beretninger i etnografiske og arkæologiske samlinger og historiske arkiver. Alternativt kan forskeren vende sig til den anvendte forskning, som efterspørges i forbindelse med opbygningen af ny systemer for videnskabeligt reguleret jagt og indsamling i de post- og senmoderne samfunds periferer natur-områder, hvor gamle jæger-samlere måske fortsat kan finde nye og brugbare græsgange. Fremtidsperspektivet blev til dels bekræftet på en jæger-samler-konference i Moskva i 1993, hvor en overvejende mængde af de fremlagte papers omhandlede jæger-samleres integration i moderne stater (se Schweitzer, Bieseles & Hitchcock 2000).

Retrospektivt repræsenterer *Key Issues in Hunter-Gatherer Research* således en overgang mellem en jæger-samler-forskning, der så sig selv som et felt i krise og på vej bort fra vante begrebsæt, og en (post)moderniseret ditto, der famler sig frem mod et opdateret paradigme inspireret af en „indfødte folk“ diskurs, som ikke helt har skaffet sig systematiserede paradigmatisk ben at gå på. Måtte bogen stå på det velassorterede institutbiblioteks hylde.

Litteratur

- Day, Sophie, Evthymios Papataxiarchis & Michael Stewart (eds.)
1999 *Lilies of the Field. Marginal People Who Live for the Moment*. Oxford: Westview Press.
- Lee, Richard B. & Irven DeVore
1968 *Problems in the Study of Hunters and Gatherers*. I: R. B. Lee & I. DeVore (eds.): *Man the Hunter*. Chicago: Aldine.
- Liep, John
1999 *Markedet i vores hoveder*. Tidsskriftet *Antropologi* 40:59-67.
- Mauss, Marcel
1980 [1923-24] *The Gift. Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Meillassoux, Claude
1973 *On the Mode of Production of the Hunting Band*. I: P. Alexandre (ed.): *French Perspectives in African Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Naipaul, V.S.
1980 *Ved en krumning på floden*. København: Samleren.
- Sahlins, Marshall
1968 *Notes on the Original Affluent Society*. I: R. B. Lee & I. DeVore (eds.): *Man the Hunter*. Discussions. Part II. Chicago: Aldine.
1974 *Stone Age Economics*. London: Tavistock.
- Schrift, Alan D. (ed.)
1997 *The Logic of the Gift. Toward an Ethic of Generosity*. New York: Routledge.
- Schweitzer, Peter P., Megan Biesele & Robert K. Hitchcock (eds.)
2000 *Hunters & Gatherers in the Modern World. Conflict, Resistance, and Self-Determination*. New York: Berghahn Books.
- Woodburn, James
1988 *African Hunter-Gatherer Social Organization: Is It Best Understood as a Product of Encapsulation?* I: T. Ingold, Riches & J. Woodburn (eds.): *Hunters and Gatherers 1. History, Evolution and Social Change*. Oxford: Berg.